

Calepinus *Iau*-nak írja s a gör.-lat. *epidromides* szót akarja vele magyarul értelmezni, a mi Finaly szerint nem egyéb, mint „a halászhaló felső és alsó vonó- vagy szélkötele“, Georgesszerint pedig „die Ober- und Unterleinen am Netze“.

Molnár Albert (1604) az „epidromis“-t így értelmezi: *kötél, kire az Hálót kótic, Iav*; az epidromost pedig: „*Halo szele, kötele, Iáu*“. A magy.-lat. részben *Iáu*: epidromis és *Iáva* is ugyanaz. — A III. kiadásban (1621) „epidromis: *kötél, kire az Hálót kótic, Jav, Java, vadászhaló kötele*“; az epidromos pedig: „*háló széle, kötele, Jáu*.“ A magyar részben is már *Java*: epidromis. — Az 1708-i kiadásban hozzájön ezekhez még a német magyarázat: „seil, womit man die Garn spannet“.

Páriz-Pápai Bod-féle kiadásában (1767) a német értelmezés így szól: „ein Ortstrich an den Jagd-tüchern, damit sie zu und aufgezogen werden“.

Ennyi az mindössze, a mit e szóról feljegyezve találunk. Az ingadozó sokféle alak: *Iau, Iáu, Iáva, Jav, Java* azt a gyanút kelti bennünk, hogy itt nem is egy élő s a szótáríróktól ismert szóval, hanem csak egy kézzől-kézre adott szótári adattal van dolgunk. Az ősforrás Calepinus; ebből kiírta s találmra módosította Molnár Albert; innen meg Páriz-Pápai.

Tudjuk, hogy Calepinus magyar szavaiban a lyoni szedők temérdek sok sajtóhibát ejtettek. Igen valószínű, hogy itt is ilyenekkel van dolgunk. De vajjon mire javítandó ki? Szarvas Gábor azt gyanította (Ért. a Nyelv- és Széptud. köréből XIII. köt. 6. sz. 13), „hogy Calepinus e szavában a kezdő I helyett T-t kell olvasnunk, vagyis hogy az *Iau* nem más, mint a német *Tau*, mely jelentésénél fogva is könnyen összeegyeztethető vele“.

Szarvas Gábornak abban igazsa volt, hogy a *Iau* sajtóhiba, viszont abban tévedett, hogy mire kell kijavítani. Nincs rá bizonyosságunk, hogy a *Tau* szót a németből valaha kölcsön vettük volna.

Másfelé kell kutatnunk.

A Perottus 1532. évi (Cornucopiae)jának pannonhalmi példányában (l. e füzet 84. lapján) az *Epidromis* szóról ezt olvasom: „Funiculi quibus retia tenduntur, circa summā et imam partem, Epidromes appellantur“ és ugyanott a lap szélére a XVI. század végére valló írással ez van hozzá jegyezve: „*halo yn*“, vagyis *háló-tn*.

E magyar szót ismerjük különben már 1627-ből is (vö. Tört. tár XVIII: 238), és még ma is élő szó. Herman Ottó a Magyar Halászat könyvében a *háló inát* ekként értelmezi: „háló-keretül szolgáló vastagabb kötél vagy zsinag“. Az *tn* személyragos alakja (*ina*) mint önálló szó is szerepel. Szólnokon „*Inahúzó-szék* = kis, négy lábú padka, a melyen a *háló inát* húzó legény ül.“ Ilyen személyragos alak a *lolja, orja, tompora, zúza* stb.

Calepinusnál *Iau* tehát sajtóhiba *Ina* helyett.

Herke-lik. Így nevezik Somogy megye halatonmenti részén és Zalamegye nyugati járásaiban az istálló födelébe épített eldugráson azt az ajtó-alakú nyílást vagy lyukat, melyen szénát-mit bányának föl a padlásra.

E különös szó eredetére világosságot vet a jelen füzet 86. lapján az a nyelvtörténeti adat, mely szerint Dunántúl a XVI. század végén

az *erkélyt herkelynek* is írták s valószínűleg úgy is ejtették. A szókezdő *h* itt is afféle elődsi hang, mint a minő a középkori latinban oly gyakran s a magyarban is néha (pl. az *énpók, émez-ámoz, ispán, etyepetye* stb. szóknál, NySz.) a magánhangzó elé furakodik.

SZILY KÁLMÁN.

Nagybátya, nagynéne, unokatestvér. Bármilyen különösnek lássék is, nyelvtörténeti bizonyosságaink mégis azt tanúsítják, hogy irodalmi nyelvünk a XIX. század huszas éveig az *Oheim, Oncle, Vetter*, továbbá a *Muhme* és *Tante* magyar egyértékeseiként, épp úgy, mint a népnyelv ma is, csak a *bátya* és a *néne* szavakat használta.

MA.-nél, PP.-ban s utánuk Wagnernél is az *avunculus*: *anyám bátyya*; *matertera*: *anyám nényje*; a *patruus*: *atyám öttse vagy bátyya* és *amita*: *atyám nényje*. Mártonnál még 1816-ban is csak így két szóval vagy egyszerűen *bátya*, illetőleg *néne* kitételrel fordítva, de már 1823-ban a *Muhme, Tante, der Mutter Schwester* szavaknál a *nagynéne*, és *Oheim-, Muttersbrudernál* a *nagybátya* s végül *Vetter* szó magyarításául az *anyai* és *atyai nagybátya* olvasható.

Önként kínálkozik e szavak keletkezésének megmagyarázására a régi *nagyapa, nagynanya* kései analogiája.

Az *unokatestvér* is ismeretlen volt a régi irodalomban, valamint az *unokabátya, unokaöccs, unokahugom* és *unokanénem* s természetesen *unokanővér, unokafivér* is. Ezek helyett régen csak *atyafi, rokon, bátya* és *néne* járta. A *patruales* és *matruales* egész a XIX. századig a szótárakban csak: *atyafi gyermek, két testvér fiaknak gyermeki, anya bátya fia és a patruelis frater, patruelis soror* csak: *atyámról való bátyám, ötsém, néném vagy hugom*. Először Mártonnál 1803-ban találom a *Geschwisterkind*: *unokatestvér* fordítást; ugyanó nála 1799-ben még: „két testvérektől származott gyermekek“. A többi összetélt még 1823-ban sem találtam nála. Újabb fejlemények lehetnek, mert a szótárakba csak a XIX. század vége felé kerülnek.

SIMAI ÖDÖN.

Kötél. Sem Zolnai Gyula (OkISz. 543. l.), sem Takáts Sándor (MNy. 3 : 33) nem jól magyarázza a *kötél* szó régi törvénytudományi jelentését. A *kötél* ugyanis, mint régi törvénytudományi műszó, nem obligatiót, hanem vinculumot jelentett. A kettő közt pedig lényeges különbség van. *Obligatio* az, ha valaki szerződés, egyezség (contractus, conventio) által valaminek a teljesítésére (ad dandum aliquid vel faciendum vel praestandum) kötelezi magát, valaminek a teljesítését igéri; *vinculum* (bánatbér, arrha, poena) a tett ígéret nem teljesítése esetére kikötött bírság, mit a szerződést megszegő fél — ki a szerződésen meg nem áll, a szerződést nem állja — a megálló félnek fizet. Ezt jelenti a Takáts Sándor példájában (az *meli fel megh nem allana, az megh allo fel ellen zaz forynth kewtelen maragyon*) előforduló *kötél* (kewtel), s mind ilyen értelműek az OkISz.-ban a *kötél* 3-ik jelentésére felhozott példák is.

NAGY GYULA.